

Hierna volgend artikel
is afkomstig uit:

De Levende Natuur

tijdschrift voor natuurbehoud en natuurbeheer

Doelstelling van 'De Levende Natuur'

Het informeren over ontwikkelingen in onderzoek, beheer en beleid op het gebied van natuurbehoud en natuurbeheer, die van belang zijn voor Nederland en België. De artikelen zijn vooral gebaseerd op eigen ecologisch onderzoek, ervaring of waarneming van de auteurs.

De Levende Natuur verschijnt 6x per jaar, waaronder tenminste 1 themanummer.

Abonnementskosten zijn

€ 28,50 per jaar (privé) of

€ 45,- per jaar (instellingen, bedrijven).

Te verkrijgen door genoemd bedrag over

te maken op giro 81935 (NL)

of p.r. 000-1701789-21 (B) t.n.v.

Abonnementenadministratie De Levende

Natuur, Wageningen, o.v.v. 'nieuwe abonnee'.

e-mail: administratie@delevendenatuur.nl

kijk ook op

www.delevendenatuur.nl

De Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*) is een testcase voor het GLB. Of deze akkerzanger na 2013 nog boven de Europese akkers zal zingen hangt sterk af of Brussel in staat is een juiste balans tussen landbouw en bio-diversiteit te vinden (tekening: Siegfried Woldhek).

Door hun verbondenheid met landbouw is het lot van boerenlandvogels nauw gerelateerd aan de effecten van het in Europa gevoerde Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB). Het GLB tot 2013 is goeddeels vastgesteld beleid, maar invulling na 2013 is nog een open boek. In dit artikel gaan we kort in op het GLB zoals dat tot 2013 zal bestaan en bespreken we de ideeën die leven voor invulling na 2013. Daarop voortbordurend bespreken we aan de hand van voorbeelden uit binnen- en buitenland welke kansen zich vanaf 2013 voordoen voor landbouw met behoud van akkervogels.

Akkervogels alleen te redden met een koerswijziging van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Binnen Nederland gaan stemmen op om steunbetalingen aan de landbouw in de toekomst sterker te koppelen aan door de landbouw te leveren publieke waarden. Discussie is er vooral over de vraag wat die publieke waarden precies zijn en hoe borging ervan beloond kan worden. In gewone mensentaal: onder welke voorwaarden hebben straks welke landbouwbedrijven recht op welke subsidies?

Problemen voor Akkervogels

Intensivering van de landbouw heeft in heel Europa geleid tot een afname van populaties van vogelsoorten die met landbouw geassocieerd zijn (Donald et al., 2006; fig. 1), in schaal en omvang weinig onderdoend voor potentiële effecten van wereldwijde klimaatverandering. Voor akkervogels belangrijke componenten van intensivering zijn:

- Toename van het gebruik van bestrijdingsmiddelen en meststoffen, resulterend in afgenomen onkruid- en insectenpopulaties in het hele landelijk gebied;
 - Afname van het aanbod aan seminatuurlijk habitat door het verdwijnen van heggen, houtwallen, greppels en andere landschapselementen;
 - Vervanging van zomergranen door wintergranen en maïs, waardoor lager aanbod aan geschikt broedhabitat;
 - Verlies van mozaïekstructuren in ruimte en tijd, als gevolg van ontmenging van akkerbouw en veeteelt, schaalvergroting en uniformering.
- Het tegengaan van verdere afname van boe-

**Jules Bos, Ben Koks,
Steven Kragten
& Jaap Schröder**

renlandvogels is één van de belangrijkste biodiversiteitsvraagstukken van deze tijd. Het GLB speelt daarbij een cruciale rol.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en biodiversiteit

Al sinds haar oprichting kent de Europese Unie een gemeenschappelijk landbouwbeleid. Via subsidies en gegarandeerde prijzen was het GLB lange tijd één van de drijvende krachten achter het proces van intensivering, schaalvergroting en specialisatie. Vanaf de jaren '80 zijn geleidelijk accenten verlegd. Zo werden productiebeperkingen ingevoerd om een rem te zetten op de inmiddels ontstane overschotten en kwam er meer aandacht voor milieuvriendelijk en markgericht produceren. Recentere GLB-hervormingen zijn met name gericht op liberalisering van landbouwmarkten en 'duurzame' plattelandsontwikkeling. In kader 1 gaan we nader in op het huidige GLB zoals dat tot 2013 zal bestaan.

KRITIEK OP NEDERLANDSE UITWERKING GLB De Raad voor het Landelijk Gebied (RLG) stelt dat het GLB al vanaf 2003 aanzienlijke mogelijkheden biedt voor het verbinden van GLB-steun aan maatschappelijke waarden en dat Nederland tot de lidstaten behoort die hier het minst gebruik van maakt (RLG,

2007). In lijn daarmee laat een binnenkort te verschijnen Alterra-studie zien dat inkomensvoelers in Nederland vooral terechtkomen bij intensieve bedrijven met hoge milieudruk, juist in gebieden die extra kwetsbaar zijn voor verarming en verdroging. Gebieden waar grondgebonden landbouw natuur en landschap (potentieel) ondersteunt, ontvangen juist minder Europese gelden. In een analyse van het Nederlandse plattelandsbeleid bepleit de OECD meer aandacht voor biodiversiteit op het platteland (OECD, 2008). Gezien de daar sterk verslechterde biodiversiteits situatie en de scheve verhouding tussen onvoorwaardelijke inkomenssteun (eerste pijler) en steun voor groene

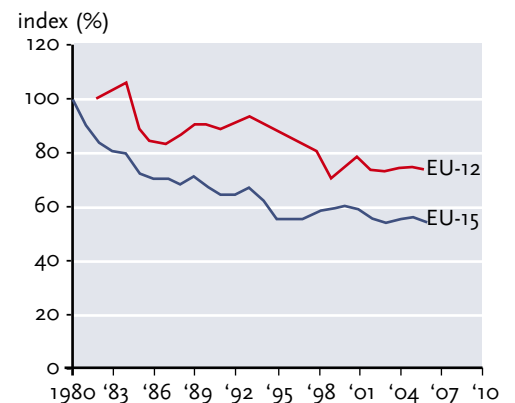

Fig. 1. Lange termijn trend van een aantal algemene landbouwgebonden vogelsoorten in 'oude' (EU-15) en 'nieuwe' (EU-12) Europese lidstaten (bron: EBCC & Birdlife International, 2008).

Hoe lang zal het duren voordat het Europese landbouwbeleid dit waardevolle landschap nabij Siedlce (Oost-Polen) zal beïnvloeden? (foto: Hans Hut)

Kader 1. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid in kort bestek

DE TWEE PIJLERS VAN HET GLB
Sinds het begin van deze eeuw bestaat het GLB uit twee pijlers. De eerste pijler is het traditionele markt- en prijsbeleid, gericht op het beschermen van boeren tegen wereldmarktinval. Op grond van de eerste pijler heeft minstens de helft van de Nederlandse agrarische bedrijven recht op een subsidie die bekend staat als de inkomenstoeslag. In ruil voor het ontvangen van de inkomenstoeslag zijn agrariërs verplicht zich te houden aan Europese normen op het gebied van milieu, voedselveiligheid, diergezondheid en dierenwelzijn. Dit wordt 'cross compliance' genoemd. In de praktijk komt het erop neer dat landbouwbedrijven zich aan de nationale wet- en regelgeving moeten houden.

De tweede pijler richt zich op 'duurzame' plattelandsontwikkeling. Doelstellingen van de tweede pijler zijn (1) bevorderen van concurrentiekracht van de landbouw, (2) verbeteren van de kwaliteit van milieu, natuur en landschap op het platteland en (3) verhogen van de leefbaarheid op het platteland. Op grond van de tweede pijler komt een reeks van maatregelen voor Europese cofinanciering in aanmerking, waaronder agrarisch natuurbeheer.

Vanaf 2007 zijn lidstaten verplicht 5% van het totale bedrag in de eerste pijler af te romen en over te hevelen naar de tweede pijler. In EU jargon wordt deze overhe-

veling aangeduid als verplichte modulatie. Naast de verplichte modulatie hebben lidstaten de mogelijkheid om vrijwillig extra modulatie toe te passen. Momenteel maken alleen Engeland en Portugal hiervan gebruik. In Engeland wordt via vrijwillige modulatie 14% extra overgeheveld naar de tweede pijler. Dit bedrag wordt daar vooral gebruikt voor financiering van agrarisch natuurbeheer.

Lidstaten zijn vrijgelaten in het prioriteren van de diverse soorten maatregelen binnen de tweede pijler. Als gevolg daarvan bestaan er grote verschillen tussen lidstaten in toewijzing van totale tweede pijler budgetten aan de drie onderscheiden doelen. Figuur 2 illustreert dit voor het doel 'milieu, natuur en landschap op het platteland'. Nederland is hier hekkensluiter.

Figuur 3 geeft inzicht in de omvang van gemiddelde betalingen per ha landbouwgrond in Nederland en enkele omliggende landen uit hoofde van de eerste en tweede pijler. Afgemeten aan het aan Nederland beschikbaar gestelde GLB-budget voor de eerste en tweede pijler in de periode 2007-2013, is de betekenis van de tweede nog gering. Deze budgetten verhouden zich namelijk als 12 : 1 (Farmer et al., 2008; € 5,9 miljard voor de eerste pijler en € 0,5 miljard voor de tweede pijler). Overigens is Nederland niet het enige land waarvoor dit geldt, maar op het niveau van de

EU-15 ('oud Europa') ligt de verhouding aanzienlijk minder scheef: 5:1.

HEALTH CHECK

In 2008 is het GLB tussentijds geëvalueerd (de zogenaamde 'Health Check'). Daarbij is besloten de braakleggingsregeling af te schaffen. De Europese Commissie denkt de negatieve gevolgen van dit besluit voor de biodiversiteit te compenseren door verhoging van het percentage verplichte modulatie. De additioneel verplichte modulatie betekent voor Nederland dat in de hele periode 2007-2013 een extra bedrag van € 90 miljoen beschikbaar komt binnen de tweede pijler, bovenop de € 500 miljoen dat al voorzien was. Dit extra geld moet primair worden besteed aan biodiversiteit, klimaatverandering, waterbeheer en hernieuwbare energie.

NATIONALE UITWERKING VAN DE TWEEDE PIJLER: HET PLATTELANDONTWIKKELINGSPROGRAMMA

Verplicht op te stellen plattelandsontwikkelingsprogramma's (POP's) vormen de nationale uitwerking van de tweede pijler. Het Nederlandse POP (LNV et al., 2006) onderkent dat akker- en weidevogels op het platteland terrein verliezen en wil daarom bijdragen "aan het stoppen van de achteruitgang van de aan landbouw gebonden biodiversiteit per 2010. EU-financiering is daarbij met name van belang voor de

(internationaal belangrijke) weidevogels, ganzen en smienten". De gekozen strategie bestaat eruit subsidies te verstrekken aan landbouwbedrijven die aan agrarisch natuurbeheer doen. Deze subsidies worden geconcentreerd op landbouwbedrijven in de Nationale Landschappen of met gronden binnen de EHS. Door de nadruk in het POP op weidevogels, ganzen en smienten en doordat akkervogels welhaast per definitie buiten de EHS en de Nationale Landschappen voorkomen, vallen ze tot 2013 grotendeels buiten de prijzen.

In Engeland krijgt de tweede pijler vooral vorm via het in 2005 geïntroduceerde Entry Level Stewardship (ELS). Van de totale tweede pijler uitgaven is ca 80% bestemd voor dit programma (fig. 2). ELS moet bijdragen aan het per 2020 gekeerd hebben van de negatieve trendontwikkeling van 19 soorten boerenlandvogels. ELS staat open voor alle boeren en beoogt een groot aantal van hen aan te spreken. ELS is 'broad and shallow' van opzet: boeren kunnen kiezen uit een breed pakket eenvoudige, praktisch toepasbare, maar ook effectieve maatregelen ter bevordering van biodiversiteit. Doel is realisatie van een basiskwaliteit voor natuur en milieu op het gehele platteland. In 2008 was maar liefst de helft van het Engelse landbouwareaal onder een ELS overeenkomst ondergebracht.

diensten (tweede pijler) (fig. 2 & 3), meent de OECD dat Nederland er goed aan zou doen extra geld over te hevelen van de eerste naar de tweede pijler (zogenaamde vrijwillige modulatie, kader 1). Dat vóór 2013 de aanbevelingen van RLG en OECD ter harte zullen worden genomen is onwaarschijnlijk. Vrijwillige modulatie ligt politiek gevoelig.

HET GLB NA 2013

Hoe het GLB er na 2013 uit zal zien is ongewis. Over de toekomst van dit GLB verscheen vorig jaar het SER-advies 'Waarden van de Landbouw' (SER, 2008). In het advies spreekt de raad zich uit voor een grondige vernieuwing van het Europees en nationaal gevoerde landbouwbeleid, omdat daarin momenteel onvoldoende rekening wordt gehouden met 'nieuwe' maatschappelijke wensen op het gebied van natuur, milieu, voedselveiligheid en dierenwelzijn. De SER vindt dat het beleid moet bevorderen dat de landbouw een optimale bijdrage levert aan de toekomstige maatschappelijke welvaart: de productie van voedsel en het leveren van 'groene' en 'blauwe' diensten. In het advies ontwikkelt de SER een model dat ze – onder voorwaarden – als wenselijke basis ziet voor een nieuwe opzet voor steunbetalingen aan de landbouw (tabel 1). In dat model krijgen bedrijven in gebieden zonder 'belemmeringen' die alleen voedsel

Moderne landbouw biedt weinig ruimte om vogels te kunnen herbergen, maar door faunaranalen nam het aantal Grauwe kiekendieven (*Circus pygargus*) hier in zuidelijk Flevoland in 2008 toe naar zeven paar (foto: Hans Hut).

	Gebieden zonder 'belemmeringen'	Gebieden met 'belemmeringen'
Alleen voedselproductie	Op termijn geen steun meer, wel subsidies voor innovatie en duurzaamheid	Hectaretoeslag met aangescherpte cross compliance
Voedselproductie + groene/blauwe diensten	Gerichte beloning publieke diensten	Hectaretoeslag met aangescherpte cross compliance + gerichte beloning publieke diensten

Tabel 1. Viergroepenmodel voor de landbouw (SER, 2008). Toelichting 'cross compliance' in kader 1.

produceren geen steun meer, uitgezonderd betalingen voor 'innovaties'. Steunbetalingen blijven wel gehandhaafd voor landbouwbedrijven die publieke diensten leveren of gelegen zijn in gebieden met bestuurlijke of natuurlijke 'belemmeringen' (zoals bijvoorbeeld rondom een Natura 2000 gebied of in het Limburgse Heuvelland). Overigens constateert ook de SER dat het huidige Nederlandse beleid voor agrarisch natuurbeheer tekort schiet. Overheden en andere partijen zullen zich moeten verbinden om over een langere periode meer geld ter beschikking te stellen voor vergoeding van (welomschreven) groene diensten.

Het SER advies is stevig omarmd door het kabinet (LNV, 2008). Toch is het afwachten in welke mate het SER model ooit werkelijkheid wordt. Daarbij speelt het Europees krachtenveld een belangrijke rol. Volgens de inschatting van het kabinet zal een aanzienlijke groep landen voorlopig willen vasthouden aan generieke inkomensondersteuning, zonder koppeling aan publieke waarden. Het moge duidelijk zijn dat het eenzijdig uitfasen van generieke inkomensondersteuning in Nederland dan veel moeilijker zal liggen. Dat neemt niet weg dat Nederland grote vrijheid heeft om binnen de kaders van het GLB een eigen koers te varen.

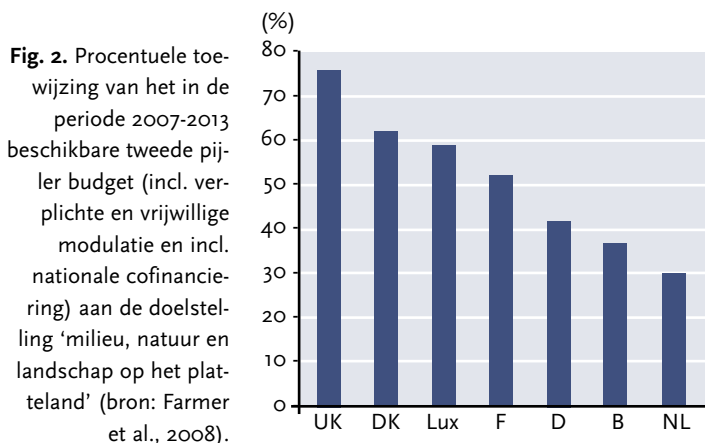

Fig. 2. Procentuele toewijzing van het in de periode 2007-2013 beschikbare tweede pijler budget (incl. verplichte en vrijwillige modulatie en incl. nationale cofinanciering) aan de doelstelling 'milieu, natuur en landschap op het platteland' (bron: Farmer et al., 2008).

Het voortbestaan van een subsidiestelsel in de landbouw is gebaat bij een toepassing die legitiem en verdedigbaar is ten opzichte van de samenleving. In ruil voor subsidies zal die samenleving om 'tegenprestaties' vragen. Op termijn, ergens na 2013, biedt dit mogelijk kansen voor akkervogels. Veel zal afhangen van de budgetten die uiteindelijk beschikbaar zijn voor maatregelen voor akkervogels. Hierop vooruitlopend schetsen we hieronder de contouren van een 'evidence based' (Sutherland et al., 2004) akkervogelbeheer in het landelijk gebied.

Succes in de graanrepubliek

Voorbeelden van effectieve vormen van agrarisch natuurbeheer in Nederland zijn schaars. Akkervogels werden min of meer per toeval in de schijnwerpers gezet door toedoen van de grootschalige braaklegging eind jaren '80 van de vorige eeuw. Grauwe kiekendieven (*Circus pygargus*) werden al snel het boegbeeld om tot zinvol beleid

Zonder aanpassingen in het GLB zal de Patrijs (*Perdix perdix*) zich in grote delen van Europa niet kunnen handhaven. Een jaarrondvisie op akkervogelbeheer is de volgende stap in het onderzoek naar het zoeken van effectieve beheermaatregelen in Nederland (foto: Hans Hut).

Het randenbeheer van de Agrarische Natuurvereniging 'Wierde en Dijk' blijkt in Nederland de norm voor effectief akkervogelbeheer te zetten. Hier een duorand in de Julianapolder nabij Hornhuizen. Let ook op het aangepaste slootbeheer (foto: Hans Hut).

rond de vogels van het open bouwland te komen. Na de introductie van het pakket natuurbraak (1995) en faunarand (1997) sloeg het thema met name in 'de graanrepubliek' Groningen en nadien Zeeland goed aan. Een keur aan projecten werd opgetuigd, vele miljoenen euro's werden geïnvesteerd in een uitdijend aantal projecten. Pogingen werden gedaan om ecologische ruimte voor soorten als Patrijs (*Perdix perdix*), Kwartelkoning (*Crex crex*) en zelfs Ortolaan (*Emberiza hortulana*) te verbreden. Alle goede bedoelingen ten spijt waren deze pogingen gedoemd te mislukken, omdat men er niet in slaagde toegepaste kennis om te zetten in praktijkmaatregelen op landschapsschaal.

Het verhaal van de Grauwe kiekendief is in dit tijdschrift al eerder beschreven (Koks & van Scharenburg, 1997; Koks, 2008) en we volstaan hier met een update van Trierweiler et al. (2008) (fig. 4). De Grauwe kiekendief is een soort die op een hoger ruimtelijk schaalniveau opereert dan bijvoorbeeld de Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*) en Gele kwikstaart (*Motacilla flava*). Daarom kan deze soort alleen profiteren van maatregelen die genomen worden op een vol-

doende groot schaalniveau. Goed uitgevoerde randenprojecten in Oost-Groningen, Noord-Groningen en het Duitse Rheinland en Flevoland laten zien dat deze roofvogel op regioschaal weet te profiteren van de juiste dosering van maatregelen (fig. 4).

Uit recent uitgevoerd onderzoek aan Veldleeuweriken door SOVON Vogelonderzoek Nederland en de Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief in het Groninger Oldambt en Zeeland, blijkt dat ook deze akkerzanger gunstig reageert op een hoge dichtheid aan brede randen. De akkerranden trekken niet alleen hogere aantallen Veldleeuweriken aan, maar zijn daarnaast ook nog een belangrijk foerageerhabitat (fig. 5). De resultaten van dit door Vogelbescherming Nederland gefinancierde onderzoek is een bevestiging van soortgelijk onderzoek in landen als Duitsland, Engeland en Zwitserland (o.a. Donald et al., 2006) en maakt duidelijk dat we de processen goed beginnen te doorgronden om tot effectief akkervogelbeheer te komen. Het wordt nu tijd deze kennis op grote schaal in het landelijk gebied in praktijk te brengen.

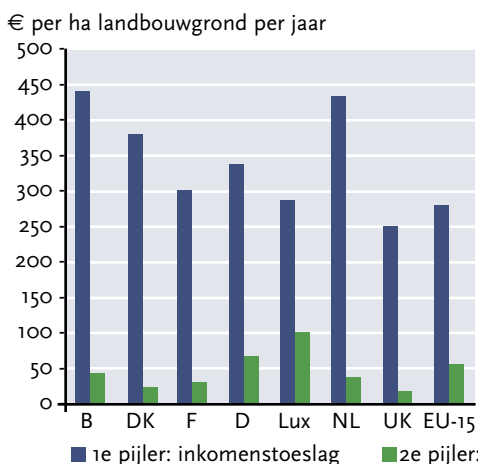

Fig. 3. Gemiddelde EU-betalingen in Euro per ha landbouwgrond per jaar via 1e en 2e pijler voor de periode 2007-2013 in Nederland en enkele omliggende landen (exclusief vrijwillige modulatie en nationale cofinanciering) (bron: Farmer et al., 2008).

Deze gecombineerde groep Ringmussen (*Passer montanus*) en Geelgorzen (*Emberiza citrinella*) profiteerden nabij Tweede Exlooermond van een Leefgebiedenproject voor overwinterende akkervogels. Moderne landbouw en kansen voor akkervogels blijken niet altijd tegenstrijdig te zijn (foto: Hans Hut).

Naast maatregelen voor het broedseizoen, zijn er inmiddels verschillende studies in Nederland (Groningen, Drenthe, Zeeland, Limburg) uitgevoerd naar de mogelijkheden om agrarisch natuurbeheer uit te voeren voor overwinterende akkervogels (Arisz & Koks, 2008; Bos et al., 2008). Door kleine oppervlaktes graan niet te oogsten wordt er een grote voedertafel voor akkervogels aangeboden. Soorten als Veldleeuwrik, Geelgors (*Emberiza citrinella*), Grauwe gors (*Emberiza calandra*) en Patrijs kunnen hier allemaal van profiteren. Naast het feit dat deze maatregelen positieve effecten hebben op aantallen akkervogels, zijn deze maatregelen ook zeer goed inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering. Hierdoor worden de potenties voor effectief akkervogelbeheer alleen maar verhoogd.

Kerngebiedenaanpak

Waar in Engeland het realiseren van een zekere basiskwaliteit in het hele landelijk gebied een belangrijk doel is (kader 1), wordt in het Nederlandse weidevogelbeheer juist ingezet op stapelen van maatregelen in kerngebieden (Melman et al., 2008). Zolang budgetten beperkt zijn, lijkt ook voor akkervogels een kerngebiedenaanpak de veiligste weg. In Groningen heeft zo'n aanpak zijn vruchten afgeworpen. De keuze voor een kerngebiedenaanpak betekent wel dat er voor grote delen van het agrarisch gebied voorlopig geen uitzicht is op biodiversiteitsbevorderende maatregelen. Belangrijk gegeven is hoe die kerngebieden zijn gedefinieerd en welk deel van een populatie daarin 'gevangen' wordt. Het ontbreekt nog aan kennis en inzicht om, bij gegeven begrenzing, dat

laatste voor akkervogels te bepalen. Via toegenomen budgetten voor agrarisch natuurbeheer en/of aangescherpte cross compliance (tabel 1), komt een ruimere begrenzing van kerngebieden mogelijk pas na 2013 in beeld. Maar ook dan geldt dat er een categorie bedrijven zal zijn die zich louter richt op voedselproductie voor de markt. Het SER-advies volgend zijn dit de bedrijven die op termijn geen steun meer ontvangen. Naar schatting maken deze bedrijven ca 40% van het areaal grondgebonden landbouw uit (SER, 2008).

Belofte maakt schuld

Nederland is als tweede exporteur van landbouwproducten ter wereld een agrarische grootmacht. Veel is erop gericht die positie te bestendigen en te verstevigen. Welke consequenties dit heeft voor biodiversiteit speelt nauwelijks een rol. De landbouw rationaliseert ondertussen verder, af te meten aan voortgaande schaalvergroting, afschaffing van braaklegging en melkquotering en vermindering van weidegang. In Nederland gaapt er, kortom, een diepe kloof tussen biodiversiteitsdoelstellingen en huidige ontwikkelingen in de landbouw. Uiteindelijk draait het om de vraag hoeveel 'ruimte' we in onze landbouw over wensen te laten aan vogels, en daaraan gekoppeld welke tegenprestaties we van boeren verlangen in ruil voor door belastingbetalers opgebrachte subsidies. Die afweging is niet aan ons, maar aan politici die zich willens en wetens via hun handtekening onder recente biodiversiteitsverdragen tot spoedig ingrijpen verplicht hebben. En nu maar hopen dat de beloften worden waargemaakt.

Literatuur

Arisz, J. & B. Koks, 2008. Wintervoedsel voor akkervogels in Groningen en Drenthe. De Levende Natuur 109(6): 246-247.
Bos, J., B. Roelofs, S. Gubbels & W. Driessen, 2008. Overstaande granen voorzien ook elders in

Aantal broedparen

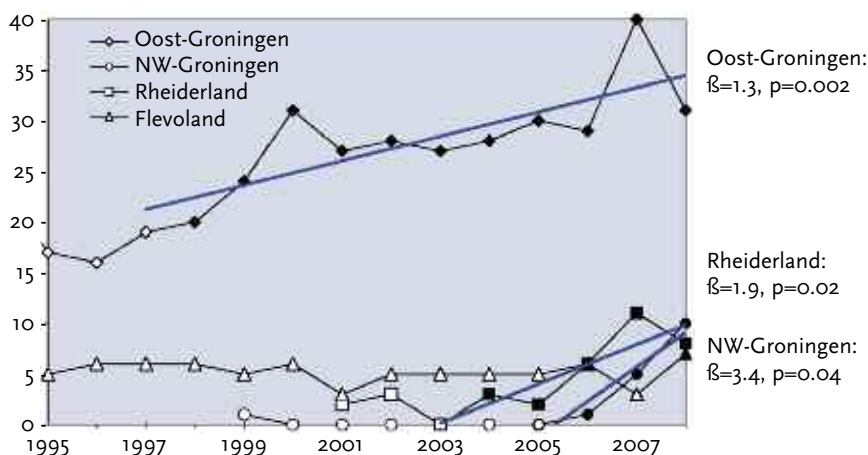

Fig. 4. Randenbeheer in Groningen en het Duitse Rheiderland heeft laten zien dat een sterk bedreigde soort, zoals de Grauwe kiekendief, op regionale schaal kan profiteren van een doordacht concept. Bovenstaande figuur is ontleend uit Trierweiler et al. (2008) en aangevuld met de inventarisatiegegevens van 2008.

Fig. 5. Soortspecifiek onderzoek naar de Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*) laat zien dat het effect van brede randen (blauwe lijnen) in het Oldambt (Oost Groningen) hoge dichtheden (rode gebieden) kan opleveren, mits wordt gemikt op het inzetten van voldoende hectares in goede gebieden.

een behoefte! Een jaar graanteelt op de Kraijelheide. Limburgse Vogels: 61-67.

Donald, P.F., F.J. Sanderson, I.J. Burfield & F.P.J. van Bommel, 2006. Further evidence of continent-wide impacts of agricultural intensification on European farmland birds, 1990-2000. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 116: 189-196.

EBCC & Birdlife International, 2008. Media release. EU unlikely to meet its 2010 biodiversity target. Europe's farmland birds continue to suffer from agricultural policy. *Bird Census News* 21/2: 62-67.

Farmer, M., T. Cooper, V. Swales & P. Silcock, 2008. Funding for farmland biodiversity in the EU: gaining evidence for the EU Budget Review. A report for the RSPB. Institute for European Environmental Policy.

Koks, B.J. & C.W.M. van Scharenburg, 1997. Meerjarige braaklegging: een kans voor vogels, in het bijzonder de Grauwe kiekendief! *De Levende Natuur* 98 (6): 218-222.

Koks, B.J., 2008. Case: Beschermingsproject Grauwe kiekendief als opmaat voor effectieve akkervogelbescherming. *De Levende Natuur* 109 (3): 109-112.

LNV, 2008. Houtskoolschets Europees Landbouwbeleid 2020. Kamerbrief GLB.2008/1780, Den Haag.

LNV/VROM/V&W, 2006. Programmadocument Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP-2) 2007-2013 voor Nederland. Versie 14 november 2006.

Melman, Th. C.P., G.R. de Snoo, A.G.M. Schotman & M.A. Kiers, 2008. Kerngebieden voor weidevogels? *De Levende Natuur* 109 (5): 212-213

OECD, 2008. OECD Rural Policy Reviews: Netherlands. OECD, Paris.

RLG, 2007. Publieke belangen centraal. Publicatie RLG 07/1, deel 2. Advies over de toekomst van

het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Raad voor het Landelijk Gebied.

Sutherland, W.J., A.S. Pullin, P.M. Dolman & T.M. Knight, 2004. The need for evidence-based conservation. *Trends in Ecology and Evolution* 19: 305-308.

SER, 2008. Advies Waarden van de Landbouw. Publicatienummer 5, Sociaal-Economische Raad, Den Haag.

Trierweiler, C., R.H. Drenth, J. Komdeur, K.M. Exo, F. Bairlein & B.J. Koks, 2008. De jaarcyclus van de Grauwe Kiekendief: een leven gedreven door woelmuizen en sprinkhanen. *Limosa* 81: 107-115.

Summary

The only chance for farmland birds is a new direction of Common Agricultural Policy

The EU Common Agricultural Policy (CAP) offers member states substantial room to support producers without demanding counter efforts in terms of farmland biodiversity. The Netherlands exploited this room to the utmost. As a consequence, farmland bird numbers have declined very strongly. As from 2013 CAP support will become more conditional, this will provide new opportunities for farmland birds. The knowhow required for these chances has already been collected on commercial farms in The Netherlands. So this is a great opportunity for Dutch politicians to move forward in their signed treaties on biodiversity.

Dankwoord

Wij zijn Siegfried Woldhek erkentelijk dat wij zijn tekening van een zingende Veldleeuwerik mochten gebruiken voor deze publicatie. De tekening werd destijds gemaakt vanwege een opiniestuk over het GLB in het NRC-Handelsblad van 23 april 2008.

Dr ir J.F.F. Bos
Plant Research International, WUR
Postbus 616, 6700 AP Wageningen
jules.bos@wur.nl

Ing. B.J. Koks
Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief
Postbus 46, 9679 ZG Scheemda
ben.koks@grauwekiekendief.nl

Drs S. Kragten
Vogelbescherming Nederland
Postbus 925, 3700 AX Zeist
Steven.Kragten@vogelbescherming.nl

Dr ir J.J. Schröder
Plant Research International, WUR
Postbus 616, 6700 AP Wageningen
jaap.schroder@wur.nl

In het verlengde van hun artikel organiseren de auteurs in samenwerking met de succesvolle agrarische natuurvereniging (ANV) Wierde en Dijk op 27 juni 2009 voor de lezers van *De Levende Natuur* een excursie naar het Groninger Hogeland. Dankzij de goed doordachte akkerlanden van deze ANV broeden er sinds 2006 Grauwe kiekendieven in het Noorden van de Provincie Groningen.

Kom zelf kijken!

Grauwe kiekendief (foto: Hans Hut).

De verzameltijd is 9.00 uur in de Steenuilenboerderij 'Lammerburen' nabij Oldehove en de excursie zal eindigen in het havenplaatsje Noordpolderzijl. Naar verwachting duurt de excursie 3-4 uur. Er kan een lunch worden gebruikt in Noordpolderzijl, maar een eigen lunch nuttigen op de zeedijk nabij Noordpolderzijl is zeker de moeite waard.

Goede wandelschoenen volstaan en er zijn geen kosten aan deze excursie verbonden.

Inlichtingen en Aanmelden

kan tot 20 juni 2009 via info@grauwekiekendief.nl of via telefoonnummer 06-294388957.

Deelname is in volgorde van aanmelding. Na aanmelding krijgt u een bevestiging en op verzoek een routebeschrijving voor eigen auto (eventueel is er een ophaalmogelijkheid bij station Winsum; indien u hiervan gebruik wilt maken, dit graag vermelden bij uw aanmelding).

